|| ॐ श्री परमात्मने नमः ||

|| ज्ञानेश्वरी भावार्थदीपिका ||

|| अथ श्रीमद् भगवद्गीता ||

|| अथ अष्टमोऽध्यायः अध्याय आठवा || -

|| अक्षरब्रह्मयोगः ||

अर्जुन उवाच ।

किं तद्ब्रचह्म किं अध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम ।

अधिभूतं च किं प्रोक्तं अधिदैवं किमुच्यते ॥१ ॥

मग अर्जुनें म्हणितलें । हां हो जी अवधारिलें ।

जें म्यां पुसिलें । तें निरूपिजो ॥ १ ॥

सांगा कवण तें ब्रह्म । कायसया नाम कर्म ।

अथवा अध्यात्म । काय म्हणिपे ॥ २ ॥

अधिभूत तें कैसें । एथ अधिदैव तें कवण असे ।

हें उघड मी परियेसें । ऐसें बोला ॥ ३ ॥

अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन्मधुसूदन ।

प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः ॥ २ ॥

देवा अधियज्ञ तो काई । कवण पां इये देहीं ।

हें अनुमानासि कांहीं । दिठी न भरे ॥ ४ ॥

आणि नियता अंतःकरणीं । तूं जाणिजसी देहप्रयाणीं ।

तें कैसेनि हे शारङ्गपाणी । परिसवा मातें ॥ ५ ॥

देखा धवळारीं चिंतामणीचा । जरी पहुडला होय दैवाचा ।

तरी वोसणतांही बोलु तयाचा । सोपु न वचे ॥ ६ ॥

तैसें अर्जुनाचिया बोलासवें । आलें तेंचि म्हणितलें देवें ।

तें परियेसें गा बरवें । जे पुसिलें तुवां ॥ ७ ॥

किरीटी कामधेनूचा पाडा । वरी कल्पतरूचा आहे मांदोडा ।

म्हणौनि मनोरथसिद्धीचिया चाडा । तो नवल नोहे ॥ ८ ॥

श्रीकृष्ण कोपोनि ज्यासी मारी । तो पावे परब्रह्मसाक्षात्कारीं ।

मा कृपेनें उपदेशु करी । तो कैशापरी न पवेल ॥ ९ ॥

जैं कृष्णचि होइजे आपण। तैं कृष्ण होय आपुलें अंतःकरण ।

मग संकल्पाचें आंगण । वोळगती सिद्धी ॥ १० ॥

परि ऐसें जें प्रेम । तें अर्जुनींचि आथि निस्सीम ।

म्हणौनि तयाचें काम । सदां सफळ ॥ ११ ॥

या कारणें श्रीअनंतें । तें मनोगत तयाचें पुसतें ।

होईल जाणोनि आइतें । वोगरूनि ठेविलें ॥ १२ ॥

जें अपत्य थानीहूनि निगे । तयाची भूक ते मायेसीचि लागे ।

एऱ्हवीं तें शब्दें काय सांगें । मग स्तन्य दे येरी ? ॥ १३ ॥

म्हणौनि कृपाळुवा गुरूचिया ठायीं । हें नवल नोहे कांहीं ।

परि तें असो आइका काई । जें देव बोलते जाहले ॥ १४ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ।

भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥

मग म्हणितलें सर्वेश्वरें । जें आकारीं इयें खोंकरें ।

कोंदलें असत न खिरे । कवणे काळीं ॥ १५ ॥

एऱ्हवीं सपूरपण तयाचें पहावें । तरी शून्यचि नव्हे स्वभावें ।

वरी गगनाचेनि पालवें। गाळूनि घेतलें॥ १६ ॥

जें ऐसेंही परि विरुळें। इये विज्ञानाचिये खोळे।

हालवलेंहि न गळे। तें परब्रह्म॥ १७ ॥

आणि आकाराचेनि जालेपणें। जन्मधर्मातें नेणें।

आकारलोपीं निमणें। नाहीं कहीं॥ १८ ॥

ऐशिया आपुलियाची सहजस्थिती। जया ब्रह्माची नित्यता असती।

तया नाम सुभद्रापती। अध्यात्म गा॥ १९ ॥

मग गगनीं जेविं निर्मळें। नेणों कैचीं एके वेळे।

उठती घनपटळें। नानावर्णें॥ २० ॥

तैसें अमूर्तीं तिये विशुद्धें। महदादि भूतभेदें।

ब्रह्मांडाचे बांधे। होंचि लागती॥ २१ ॥

पैं निर्विकल्पाचिये बरडीं। फुटे आदिसंकल्पाची विरूढी।

आणि तें सवेंचि मोडोनि ये ढोंढी। ब्रह्मगोळकांच्या॥ २२ ॥

तया एकैकाचे भीतरीं पाहिजे। तंव बीजाचाचि भरिला देखिजे।

माजीं होतिया जातिया नेणिजे। लेख जीवा॥ २३ ॥

मग तया ब्रह्मगोळकांचें अंशांश। प्रसवती आदिसंकल्प असमसहास।

हें असो ऐसी बहुवस। सृष्टी वाढे॥२४ ॥

परि दुजेनविण एकला। परब्रह्मींचि संचला।

अनेकत्वाचा आला। पूर जैसा॥२५ ॥

तैसें समविषमत्व नेणों कैचें। वायांचि चराचर रचे।

पाहतां प्रसवतिया योनीचे। लक्ष दिसती॥ २६ ॥

येरी जीवभावाचिये पालविये। कांहीं मर्यादा करूं नये।

पाहिजे कवण हें आघवें विये। तंव मूळ तें शून्य ॥२७॥

म्हणौनि कर्ता मुदल न दिसे। आणि सेखीं कारणहीं कांहीं नसे।

माजीं कार्यचि आपैसें। वाढों लागे ॥ २८ ॥

ऐसा करितेनवीण गोचरु। अव्यक्तीं हा आकारु।

निपजे जो व्यापारु। तया नाम कर्म ॥ २९ ॥

अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतम्।

अधियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतां वर ॥४॥

आतां अधिभूत जें म्हणिपे। तेंहि सांगों संक्षेपें।

तरी होय आणि हारपे। अभ्र जैसें ॥ ३० ॥

तैसें असतेपण आहाच। नाहीं होईजे हें साच।

जयातें रूपा आणिती पांचपांच। मिळोनियां ॥ ३१ ॥

भूतांतें अधिकरूनि असे। आणि भूतसंयोगें तरी दिसे।

जें वियोगवेळे भ्रंशे। नामरूपादिक ॥ ३२ ॥

तयातें अधिभूत म्हणिजे। मग अधिदैव पुरुष जाणिजे।

जेणें प्रकृतीचें भोगिजे। उपार्जिलें ॥ ३३ ॥

जो चेतनेचा चक्षु। जो इंद्रियदेशींचा अध्यक्षु।

जो देहास्तमानीं वृक्षु। संकल्पविहंगमाचा ॥ ३४ ॥

जो परमात्माचि परी दुसरा। जो अहंकारनिद्रा निदसुरा।

म्हणौनि स्वप्नीचिया वोरबारा। संतोषें शिणे ॥ ३५ ॥

जीव येणें नांवें। जयातें आळविजे स्वभावें।

तें अधिदैवत जाणावें। पंचायतनीचें ॥ ३६ ॥

आतां इयेचि शरीरग्रामीं। जो शरीरभावातें उपशमी।

तो अधियज्ञु एथ गा मी । पंडुकुमरा ॥ ३७ ॥

येर अधिदैवाधिभूत । तेहि मीचि कीर समस्त ।

परि पंधरें किडाळा मिळत । तें काय साकें नोहे ?॥ ३८ ॥

तरि तें पंधरेपण न मैळे । आणि किडाळाचियाही अंशा न मिळे ।

परि जंव असे तयाचेनि मेळें । तंव साकेंचि म्हणिजे ॥ ३९ ॥

तैसें अधिभूतादि आघवें । हें अविद्येचेनि पालवें ।

झांकलें तंव मानावें । वेगळें ऐसें ॥ ४० ॥

तेचि अविद्येची जवनिका फिटे । आणि भेदभावाची अवधी तुटे ।

मग म्हणों एक होऊनि जरी आटे । तरी काय दोनी होती ? ॥ ४१ ॥

पैं केशांचा गुंडाळा । वरि ठेविली स्फटिकशिळा ।

ते वरि पाहिजे डोळां । तंव भेदली गमती ॥ ४२ ॥

पाठीं केश परौते नेले । आणि भेदलेपण काय नेणों जाहालें ।

तरी डांक देऊनि सांदिलें । शिळेतें काई ? ॥ ४३ ॥

ना ते अखंडचि आयती । परि संगें भिन्न गमली होती ।

ते सारिलिया मागौती । जैसी कां तैसी ॥४४ ॥

तेवींचि अहंभावो जाये । तरी ऐक्य तें आधींचि आहे ।

हेंचि साचें जेथ होये । तो अधुयज्ञु मी ॥ ४५ ॥

पैं गा आम्हीं तुज । सकळ यज्ञ कर्मज ।

सांगितलें कां जें काज । मनीं धरूनि ॥ ४६ ॥

तो हा सकळ जीवांचा विसांवा । नैष्कर्म्य सुखाचा ठेवा ।

परि उघड करूनि पांडवा । दाविजत असे ॥ ४७ ॥

पहिलिया वैराग्यइंधन परिपूर्ती । इंद्रियानळीं प्रदीप्तीं ।

विषयद्रव्याचिया आहुती । देऊनियां ॥ ४८ ॥

मग वज्रासन तेचि उर्वी । शोधूनि आधारमुद्रा बरवी ।

वेदिका रचे मांडवीं । शरीराच्या ॥ ४९ ॥

तेथ संयमाग्नीचीं कुंडें । इंद्रियद्रव्याचेनि पवाडें ।

यजिजती उदंडें । युक्तिघोषें ॥ ५० ॥

मग मनप्राणसंयमु । हाचि हवनसंपदेचा संभ्रमु ।

येणें संतोषविजे निर्धूमु । ज्ञानानळु ॥५१ ॥

ऐसेनि हें सकळ ज्ञानीं समर्पे । मग ज्ञान तें ज्ञेयीं हारपे ।

पाठी ज्ञेयचि स्वरूपें । निखिल उरे ॥ ५२ ॥

तया नांव गा अधियज्ञु । ऐसें बोलिला जंव सर्वज्ञु ।

तंव अर्जुन अतिप्राज्ञु । तया पातलें तें ॥५३ ॥

हें जाणोनि म्हणितलें देवें । पार्था परिसतु आहासि बरवें ।

या कृष्णाचिया बोलासवें । येरु सुखाचा जाहला ॥ ५४ ॥

देखा बालकाचिया धणि धाइजे । कां शिष्याचेनि जाहलेपणें होइजे ।

हें सद्गुरूचि एकलेनि जाणिजे । कां प्रसवतिया ॥ ५५ ॥

म्हणौनि सात्त्विक भावांची मांदी । कृष्णाआंगीं अर्जुनाआधीं ।

न समातसे परी बुद्धी । सांवरूनि देवें ॥ ५६ ॥

मग पिकलिया सुखाचा परिमळु । कीं निवालिया अमृताचा कल्लोळु ।

तैसा कोंवळा आणि सरळु । बोलु बोलिला ॥५७ ॥

म्हणे परिसणेयांचिया राया । आइकें बापा धनंजया ।

ऐसी जळों सरलिया माया । तेथ जाळितें तेंही जळे ॥ ५८ ॥

अन्तकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ।

यः प्रयाति स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः ॥ ५ ॥

जें आतांचि सांगितलें होतें । अगा अधियज्ञ म्हणितला जयातें ।

जे आदींचि तया मातें । जाणोनि अंतीं ॥ ५९ ॥

ते देह झोल ऐसें मानुनी । ठेले आपणपें आपण होउनी ।

जैसा मठ गगना भरुनी । गगनींचि असे ॥ ६० ॥

ये प्रतीतीचिया माजघरीं । तया निश्चयाची वोवरी ।

आली म्हणौनि बाहेरी । नव्हेचि से ॥ ६१ ॥

ऐसें सबाह्य ऐक्य संचलें । मीचि होऊनि असतां रचिलें ।

बाहेरि भूतांचीं पांचही खवलें । नेणतांचि पडिलीं ॥ ६२ ॥

आतां उभेयां उभेपण नाहीं जयाचें । मा पडिलिया गहन कवण तयाचें ।

म्हणौनि प्रतीतीचिये पोटींचें । पाणी न हाले ॥ ६३ ॥

ते ऐक्याची आहे वोतिली । कीं नित्यतेचिया हृदयीं घातली ।

जैसी समरससमुद्रीं धुतली । रुळेचिना ॥ ६४ ॥

पैं अथावीं घट बुडाला । तो आंतबाहेरी उदकें भरला ।

पाठीं दैवगत्या जरी फुटला । तरी उदक काय फुटे ? ॥ ६५ ॥

नातरी सर्पें कवच सांडिलें । कां उबारेनें वस्त्र फेडिलें ।

तरी सांग पां काय मोडलें । अवेवामाजीं ? ॥ ६६ ॥

तैसा आकारु हा आहाच भ्रंशे । वांचूनी वस्तु ते सांचलीचि असे ।

तेचि बुद्धि जालिया विसकुसे । कैसेनि आतां ॥ ६७ ॥

म्हणौनि यापरी मातें । अंतकाळीं जाणतसाते ।

जे मोकलिती देहातें । ते मीचि होती ॥ ६८ ॥

एऱ्हवीं तरी साधारण | उरीं आदळलिया मरण |

जो आठवु धरी अंतःकरण | तेंचि होईजे || ६९ ||

जैसा कवणु एकु काकुळती | पळतां पवनगती |

दुपाउलीं अवचितीं | कुहामाजीं पडियेला || ७० ||

आतां तया पडणयाआरौतें | पडण चुकवावया परौतें |

नाहीं म्हणौनि तेथें | पडावेंचि पडे || ७१ ||

तेविं मृत्यूचेनि अवसरें एकें | जें येऊनि जीवासमोर ठाके |

तें होणें मग न चुके | भलतयापरी || ७२ ||

आणि जागता जंव असिजे | तंव जेणें ध्यानें भावना भाविजे |

डोळां लागतखेंवो देखिजे | तेंचि स्वप्नीं || ७३ ||

यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् |

तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः || ६ ||

तेविं जितेनि अवसरें | जें आवडोनि जीवीं उरे |

तेंचि मरणाचिये मेरे | फार हों लागे || ७४ ||

आणि मरणीं जया जें आठवे | तो तेचि गतीतें पावे |

म्हणौनि सदा स्मरावें | मातेंचि तुवां || ७५ ||

तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च |

मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयम् ||७ ||

डोळां जें देखावें | कां कानीं हन ऐकावें |

मनीं जें भावावें | बोलावें वाचें || ७६ ||

तें आंत बाहेरी आघवें | मीचि करूनि घालावें |

मग सर्वी काळीं स्वभावें | मीचि आहें ||७७ ||

अर्जुना ऐसें जाहालिया । मग न मरिजे देह गेलिया ।

मा संग्रामु केलिया । भय काय तुज ? ॥ ७८ ॥

तूं मन बुद्धि सांचेंसीं । जरी माझिया स्वरूपीं अर्पिसी ।

तरी मातेंचि गा पावसी । हे माझी भाक ॥ ७९ ॥

हेंच कायिसया वरी होये । ऐसा जरी संदेहो वर्ततु आहे ।

तरी अभ्यासूनि आदीं पाहें । मग नव्हे तरी कोपें ॥ ८० ॥

अभ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामिना ।

परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचिन्तयन् ॥८ ॥

येणेंचि अभ्यासेंसी योगु । चित्तासि करी पां चांगु ।

अगा उपायबळें पंगु । पहाड ठाकी ॥ ८१ ॥

तेविं सदभ्यासें निरंतर । चित्तासि परमपुरुषाची मोहर ।

लावीं मग शरीर । राहो अथवा जावो ॥ ८२ ॥

जें नानागतीतें पावविते । तें चित्त वरील आत्मयातें ।

मग कवण आठवी देहातें । गेलें कीं आहे ? ॥ ८३ ॥

पैं सरितेचेनि ओघें । सिंधुजळा मीनलें घोघें ।

तें काय वर्तत आहे मागें । म्हणौनि पाहों येती ? ॥ ८४ ॥

ना तें समुद्रचि होऊन ठेलें । तेविं चित्ताचें चैतन्य जाहालें ।

जेथ यातायात निमालें । घनानंद जें ॥ ८५ ॥

कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ।

सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ९ ॥

जयाचें आकारावीण असणें । जया जन्म ना निमणें ।

जें आघवेंचि आघवेंपणें । देखत असे ॥ ८६ ॥

जें गगनाहूनि जुनें । जें परमाणुहूनि सानें ।

जयाचेनि सन्निधानें । विश्व चळे ॥ ८७ ॥

जें सर्वांते यया विये । विश्व सर्व जेणें जिये ।

हेतु जया बिहे । अचिंत्य जें ॥ ८८ ॥

देखे वोळंबा इंगळु न चरे । तेजीं तिमिर न शिरे ।

जे दिहाचे अंधारें । चर्मचक्षूसीं ॥ ८९ ॥

सुसडा सूर्यकणांच्या राशी । जो नित्य उदो ज्ञानियांसी ।

अस्तमानाचे जयासी । आडनांव नाहीं ॥ ९० ॥

प्रयाणकाले मनसाचलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव ।

भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥१० ॥

तया अव्यंगवाणेया ब्रह्मातें । प्रयाणकाले प्राप्ते ।

जो स्थिरावलेनि चित्तें । जाणोनि स्मरे ॥ ९१ ॥

बाहेरी पद्मासन रचुनी । उत्तराभिमुख बैसोनि ।

जीवीं सुख सूनि । क्रमयोगाचे ॥९२ ॥

आंतु मीनलेनि मनोधर्में । स्वरूपप्राप्तीचेनि प्रेमें ।

आपेआप संभ्रमें । मिळावया ॥ ९३ ॥

आकळलेनि योगें । मध्यमा मध्य मार्गें ।

अग्निस्थानौनि निगे । ब्रह्मरंध्रा ॥ ९४ ॥

तेथ अचेत चित्ताचा सांगातु । आहाचवाणा दिसे मांडतु ।

जेथ प्राणु गगनाआंतु । संचरे कां ॥ ९५ ॥

परी मनाचेनि स्थैर्यें धरिला । भक्तीचिया भावना भरला ।

योगबळें आवरला । सज्ज होऊनि ॥ ९६ ॥

तो जडाजडातें विरवितु । भ्रूलतामाजीं संचरतु ।

जैसा घंटानाद लयस्तु । घंटेसीच होय ॥ ९७ ॥

कां झांकलिया घटींचा दिवा । नेणिजे काय जाहला केव्हां ।

या रीतीं जो पांडवा । देह ठेवी ॥ ९८ ॥

तो केवळ परब्रह्म । जया परमपुरुष ऐसें नाम ।

तें माझें निजधाम । होऊनि ठाके ॥ ९९ ॥

यदक्षरं वेदविदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः ।

यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ११ ॥

सकळां जाणणेयां जे लाणी । तिये जाणिवेची जे खाणी ।

तयां ज्ञानियांचिये आयणी । जयातें अक्षरु म्हणिपे ॥ १०० ॥

चंडवातेंही न मोडे । तें गगनचि की फुडें ।

वांचूनि जरी होईल मेहुडें । तरी उरेल कैंचें ? ॥ १०१ ॥

तेविं जाणणेया जें आकळिलें । तें जाणिवलेपणेंचि उमाणलें ।

मग नेणवेचि तया म्हणितलें । अक्षर सहजें ॥ १०२ ॥

म्हणौनि वेदविद नर । म्हणती जयातें अक्षर ।

जें प्रकृतीसी पर । परमात्मरूप ॥ १०३ ॥

आणि विषयांचे विष उलंडूनि । जे सर्वेंद्रियां प्रायश्चित्त देऊनि ।

आहाति देहाचिया बैसोनि । झाडातळीं ॥ १०४ ॥

ते यापरी विरक्त । जयाची निरंतर वाट पाहात ।

निष्कामासि अभिप्रेत । सर्वदा जें ॥ १०५ ॥

जयाचिया आवडी । न गणिती ब्रह्मचर्याचीं सांकडीं ।

निष्ठुर होऊनि बापुडीं । इंद्रियें करिती ॥ १०६ ॥

ऐसें जें पद । दुर्लभ आणि अगाध ।

जयाचिये थडिये वेद । चुबुकळिले ठेले ॥ १०७ ॥

तें ते पुरुष होती । जे यापरी लया जाती ।

तरी पार्था हेचि स्थिती । एकवेळ सांगों ॥ १०८ ॥

तेथ अर्जुनें म्हणितलें स्वामी । हेंचि म्हणावया होतों पां मी ।

तंव सहजें कृपा केली तुम्हीं । तरी बोलिजो कां ॥ १०९ ॥

परि बोलावें तें अति सोहोपें । तेथें म्हणितलें त्रिभुवनदीपें ।

तुज काय नेणों संक्षेपें । सांगेन ऐक ॥ ११० ॥

तरी मना या बाहेरिलीकडे । यावयाची साविया सवे मोडे ।

हें हृदयाचिया डोहीं बुडे । तैसें कीजे ॥ १११ ॥

सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च ।

मूर्ध्न्याधायात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम् ॥ १२ ॥

परी हे तरीच घडे । जरी संयमाचीं अखंडें ।

सर्वद्वारीं कवाडें । कळासती ॥ ११२ ॥

तरी सहजें मन कोंडलें । हृदयींचि असेल उगलें ।

जैसें करचरणीं मोडलें । परिवरु न संडीं ॥ ११३ ॥

तैसें चित्त राहिलिया पांडवा । प्राणांचा प्रणवुचि करावा ।

मग अनुवृत्तिपंथें आणावा । मूर्ध्निवरी ॥११४ ॥

तेथ आकाशीं मिळे न मिळे । तैसा धरावा धारणाबळें ।

जंव मात्रात्रय मावळे । अर्धबिंबीं ॥ ११५ ॥

तंववरी तो समीरु । निराळीं कीजे स्थिरु ।

मग लग्नीं जेविं ॐकारु । बिंबींच विलसे ॥ ११६ ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ।

यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ॥ १३ ॥

तैसें ॐ हें स्मरों सरे । आणि तेथेंचि प्राणु पुरे ।

मग प्रणवांतीं उरे । पूर्णघन जें ॥ ११७ ॥

म्हणौनि प्रणवैकनाम । हें एकाक्षर ब्रह्म ।

जो माझें स्वरूप परम । स्मरतसांता ॥ ११८ ॥

यापरी त्यजी देहातें । तो त्रिशुद्धी पावे मातें ।

जया पावणया परौतें । आणिक पावणें नाहीं ॥ ११९ ॥

तेथ अर्जुना जरी विपायें । तुझ्या जीवीं हन ऐसें जाये ।

ना हें स्मरण मग होये । कायसयावरी अंतीं ॥ १२० ॥

इंद्रियां अनुघडु पडलिया । जीविताचें सुख बुडालिया ।

आंतुबाहेरी उघडलिया । मृत्युचिन्हें ॥ १२१ ॥

ते वेळीं बैसावेंचि कवणें । मग कवण निरोधी करणें ।

तेथ काह्याचेनि अंतःकरणें । प्रणव स्मरावा ॥ १२२ ॥

तरि गा ऐशिया हो ध्वनी । झणें थारा देशी हो मनीं ।

पैं नित्य सेविला मी निदानीं । सेवकु होय ॥ १२३ ॥

अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ।

तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः ॥ १४ ॥

मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयमशाश्वतम् ।

नाप्नुवन्ति महात्मानः संसिद्धिं परमां गताः ॥ १५ ॥

जे विषयांसि तिळांजळी देउनी । प्रवृत्तीवरी निगड वाऊनि ।

मातें हृदयीं सूनि । भोगिताती ॥ १२४ ॥

परि भोगितया आराणुका । भेटणें नाहीं क्षुधादिकां ।
तेथ चक्षुरादि रंकां । कवण पाडु ॥ १२५ ॥
ऐसें निरंतर एकवटले । जे अंतःकरणीं मजशीं लिगटले ।
मीचि होऊनि आटले । उपासिती ॥ १२६ ॥
तयां देहावसान जैं पावे । तैं तिहीं मातें स्मरावें ।
मग म्यां जरी पावावें । तरी उपास्ति ते कायसी ? ॥ १२७ ॥
पैं रंकु एक आडलेपणें । काकुळती धांव गा धांव म्हणे ।
तरी तयाचिये ग्लानि धांवणें । काय न घडे मज ? ॥ १२८ ॥
आणि भक्तांही तेचि दशा । तरी भक्तीचा सोसु कायसा ।
म्हणौनि हा ध्वनी ऐसा । न वाखाणावा ॥ १२९ ॥
तिहीं जे वेळीं मी स्मरावा । ते वेळीं स्मरिला कीं पावावा ।
तो आभारुही जीवां । साहवेचि ना ॥ १३० ॥
तें ऋणवैपण देखोनि आंगीं । मी आपुलियाचि उत्तीर्णत्वालागीं ।
भक्तांचियां तनुत्यागीं । परिचर्या करीं ॥ १३१ ॥
देहवैकल्याचा वारा । झणें लागेल या सुकुमारा ।
म्हणौनि आत्मबोधाचिया पांजिरां । सूयें तयातें ॥ १३२ ॥
वरी आपुलिया स्मरणाची उवाइली । हींव ऐसी करीं साउली ।
ऐसेनि नित्य बुद्धि संचली । मी आणीं तयातें ॥ १३३ ॥
म्हणौनि देहांतींचें सांकडें । माझिया कहींचि न पडे ।
मी आपुलियातें आपुलीकडे । सुखेंचि आणीं ॥ १३४ ॥
वरचील देहाची गंवसणी फेडुनी । आहाच अहंकाराचे रज झाडुनी ।
शुद्ध वासना निवडुनी । आपणपां मेळवीं ॥ १३५ ॥

आणि भक्तां तरी देहीं । विशेष एकवंकीचा ठावो नाहीं ।

म्हणौनि अव्हेरु करितां कांहीं । वियोगु ऐसा न वाटे ॥ १३६ ॥

नातरी देहांतींचि मियां यावें । मग आपणपें यातें न्यावें ।

हेंही नाहीं स्वभावें । जे आधींचि मज मीनले ॥ १३७ ॥

येरी शरीराचिया सलिलीं । असतेपण हेचि साउली ।

वांचूनि चंद्रिका ते ठेली । चंद्रींच आहे ॥ १३८ ॥

ऐसे जे नित्ययुक्त । तयांसि सुलभ मी सतत ।

म्हणौनि देहांतीं निश्चित । मीचि होती ॥ १३९ ॥

मग क्लेशतरूची वाडी । जे तापत्रयाग्नीची सगडी ।

जे मृत्युकाकासीं कुरोंडी । सांडिली आहे ॥ १४० ॥

जें दैन्याचें दुभतें । जें महाभयातें वाढवितें ।

जें सकळ दुःखाचें पुरतें । भांडवल ॥ १४१ ॥

जें दुर्मतीचें मूळ । जें कुकर्माचें फळ ।

जें व्यामोहाचें केवळ । स्वरूपचि ॥ १४२ ॥

जें संसाराचें बैसणें । जें विकारांचें उद्यानें ।

जें सकळ रोगांचें भाणें । वाढिलें आहे ॥ १४३ ॥

जें काळाचा खिचु उशिटा । जें आशेचा आंगवठा ।

जन्ममरणाचा वोलिंवटा । स्वभावें जें ॥ १४४ ॥

जें भुलीचें भरिव । जें विकल्पाचें वोतिंव ।

किंबहुना पेंव । विंचुवांचें ॥ १४५ ॥

जें व्याघ्राचें क्षेत्र । जें पण्यांगनेचें मैत्र ।

जें विषयविज्ञानयंत्र । सुपूजित ॥ १४६ ॥

जें लावेचा कळवळा । निवालिया विषोदकाचा गळाळा ।

जें विश्वासु आंगवळा । संवचोराचा ॥ १४७ ॥

जें कोढियाचें खेंव । जें काळसर्पाचें मार्दव ।

गोरियेचें स्वभाव । गायन जें ॥ १४८ ॥

जें वैरियाचा पाहुणेरु । जें दुर्जनाचा आदरु ।

हें असो जें सागरु । अनर्थांचा ॥ १४९ ॥

जें स्वप्नीं देखिलें स्वप्न । जें मृगजळें सासिन्नलें वन ।

जें धूम्ररजांचें गगन । ओतलें आहे ॥ १५० ॥

ऐसें जें हें शरीर । तें ते न पवतीचि पुढती नर ।

जे होऊनि ठेले अपार । स्वरूप माझें ॥ १५१ ॥

आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ।

मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते ॥१६ ॥

एऱ्हवीं ब्रह्मपणाचिये भडसे । न चुकतीचि पुनरावृत्तीचे वळसे ।

परि निवटलियाचे जैसें । पोट न दुखे ॥ १५२ ॥

नातरी चेइलियानंतरें । न बुडिजे स्वप्नींचेनि महापुरें ।

तेवीं मातें पावले ते संसारें । लिंपतीचि ना ॥ १५३ ॥

एऱ्हवीं जगदाकाराचें सिरें । जें चिरस्थायीयांचे धुरे ।

ब्रह्मभुवन गा चवरें । लोकाचळाचें ॥ १५४ ॥

जिये गांवींचा पहारु दिवोवरी । एका अमरेंद्राचें आयुष्य न धरी ।

विळोनि पांतीं उठी एकसरी । चवदाजणांची ॥ १५५ ॥

सहस्रयुगपर्यन्तं अहर्यद्ब्रह्मणो विदुः ।

रात्रि युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः ॥ १७ ॥

जैं चौकडिया सहस्र जाये । तैं ठाये ठावो विळुचि होये ।

आणि तैसेचि सहस्रवरिये पाहे । रात्री जेथ ॥ १५६ ॥

येवढें अहोरात्र जेथिंचें । तेणें न लोटती जे भाग्याचे ।

देखती ते स्वर्गी चे । चिरंजीव ॥१५७ ॥

येरां सुरगणांची नवाई । विशेष सांगावी येथ काई ।

मुद्दल इंद्राचीचि दशा पाहीं । जे दिहाचे चौदा ॥ १५८ ॥

परि ब्रह्मयाचियाहि आठां पाहारांतें । आपुलिया डोळां देखते ।

जे आहाति गा तयांतें । अहोरात्रविद म्हणिपे ॥ १५९ ॥

अव्यक्ताद्व्यक्तय: सर्वा: प्रभवन्त्यहरागमे ।

रात्र्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ १८ ॥

भूतग्राम: स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ।

रात्र्यागमेऽवश: पार्थ प्रभवत्यहरागमे ॥ १९ ॥

तये ब्रह्मभुवनीं दिवसें पाहे । ते वेळीं गणना केहीं न समाये ।

ऐसें अव्यक्ताचें होये । व्यक्त विश्व ॥ १६० ॥

पुढती दिहाची चौपाहारी फिटे । आणि हा आकारसमुद्र आटे ।

पाठीं तैसाचि मग पाहांटे । भरों लागे ॥ १६१ ॥

शारदीयेचिये प्रवेशीं । अभ्रें जिरती आकाशीं ।

मग ग्रीष्मांतीं जैशीं । निगती पुढती ॥ १६२ ॥

तैशी ब्रह्मदिनाचिये आदी । हे भूतसृष्टीची मांदी ।

मिळे जंव सहस्रावधी । निमित्त पुरे ॥ १६३ ॥

पाठीं रात्रींचा अवसरु होये । आणि विश्व अव्यक्तीं लया जाये ।

तोही युगसहस्र मोटका पाहे । आणि तैसेंचि रचे ॥ १६४ ॥

हें सांगावया काय उपपत्ती । जे जगाचा प्रळयो आणि संभूती ।

इये ब्रह्मभुवनींचिया होती । अहोरात्रामाजीं ॥ १६५ ॥

कैसें थोरिवेचें मान पाहें पां । जो सृष्टीबीजाचा साटोपा ।

परि पुनरावृत्तीचिया मापा । शीग जाहाला ॥ १६६ ॥

एऱ्हवीं त्रैलोक्य हें धनुर्धरा । तिये गांवींचा गा पसारा ।

तो हा दिनोदयीं एकसरां । मांडतु असे ॥ १६७ ॥

पाठीं रात्रींचा समो पावे । आणि अपैसाचि सांठवे ।

म्हणिये जेथिंचें तेथ स्वभावें । साम्यासी ये ॥ १६८ ॥

जैसें वृक्षपण बीजासि आलें । कीं मेघ हें गगन जाहालें ।

तैसें अनेकत्व जेथ सामावलें । तें साम्य म्हणिपे ॥ १६९ ॥

परस्तस्मात्तु भावोऽन्योऽव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः ।

यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्सु न विनश्यति ॥२० ॥

तेथ समविषम न दिसे कांहीं । म्हणौनि भूतें हे भाष नाहीं ।

जेविं दूधचि जाहालिया दहीं । नामरूप जाय ॥ १७० ॥

तेविं आकारलोपासरिसें । जगाचें जगपण भ्रंशे ।

परि जेथें जाहालें तें जैसें । तैसेंचि असे ॥ १७१ ॥

तैं तया नांव सहज अव्यक्त । आणि आकारावेळीं तेंचि व्यक्त ।

हें एकास्तव एक सूचित । एऱ्हवीं दोनी नाहीं ॥ १७२ ॥

जैसें आटलिया रूपें । आटलेपण ते खोटी म्हणिपे ।

पुढती तो घनाकारु हारपे । जे वेळीं अलंकार होती ॥ १७३ ॥

हीं दोहीं जैशीं होणीं । एकीं साक्षिभूत सुवर्णीं ।

तैसी व्यक्ताव्यक्ताची कडसणी । वस्तूच्या ठायीं ॥ १७४ ॥

तें तरी व्यक्त ना अव्यक्त । नित्य ना नाशवंत ।

या दोहीं भावाअतीत । अनादिसिद्ध ॥ १७५ ॥

जें हें विश्वचि होऊनि असे । परि विश्वपण नासिलेनि न नासे ।

अक्षरें पुसिल्या न पुसे । अर्थु जैसा ॥ १७६ ॥

पाहें पां तरंग तरी होत जात । परि तेथ उदक तें अखंड असत ।

तेवीं भूताभावीं न नाशत । अविनाश जें ॥ १७७ ॥

नातरी आटतिये अळंकारीं । नाटतें कनक असे जयापरी ।

तेवीं मरतिये जीवाकारीं । अमर जें आहे ॥ १७८ ॥

अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तस्तमाहुः परमां गतिम् ।

यं प्राप्य न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥ २१ ॥

पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया ।

यस्यान्तःस्थानि भूतानि येन सर्वमिदं ततम् ॥ २२ ॥

जयातें अव्यक्त म्हणों ये कोडें । म्हणतां स्तुति हें ऐसें नावडे ।

जें मनाबुद्धी न सांपडे । म्हणौनियां ॥ १७९ ॥

आणि आकारा आलिया जयाचें । निराकारपण न वचे ।

आकार लोपें न विसंचे । नित्यता गा ॥ १८० ॥

म्हणौनि अक्षर जें म्हणिजे । तेवींचि म्हणतां बोधुहि उपजे ।

जयापरौता पैसु न देखिजे । या नाम परमगती ॥ १८१ ॥

परि आघवा इहीं देहपुरीं । आहे निजेलियाचे परी ।

जे व्यापारु करवी ना करी । म्हणौनियां ॥ १८२ ॥

एऱ्हवीं जे शारीरचेष्टा । त्यांमाजीं एकही न ठके गा सुभटा ।

दाहीं इंद्रियांचिया वाटा । वाहतचि आहाती ॥ १८३ ॥

उकलूनि विषयांचा पेटा । होत मनाचा चोहटा ।
तो सुखदुःखाचा राजवांटा । भीतराहि पावे ॥ १८४ ॥
परि रावो पहुडलिया सुखें । जैसा देशींचा व्यापारु न ठके ।
प्रजा आपुलालेनि अभिलाखें । करितचि असती ॥ १८५ ॥
तैसें बुद्धीचें हन जाणणें । कां मनाचें घेणें देणें ।
इंद्रियांचें करणें । स्फुरण वायूचें ॥ १८६ ॥
हे देहक्रिया आघवी । न करवितां होय बरवी ।
जैसा न चलवितेनि रवी । लोकु चाले ॥ १८७ ॥
अर्जुना तयापरी । सुतला ऐसा आहे शरीरीं ।
म्हणौनि पुरुषु गा अवधारीं । म्हणिपे जयातें ॥ १८८ ॥
आणि प्रकृति पतिव्रते । पडिला एकपत्नीव्रतें ।
येणेंहि कारणें जयातें । पुरुषु म्हणों ये ॥ १८९ ॥
पैं वेदाचें बहुवसपण । देखेचिना जयाचें आंगण ।
हें गगनाचें पांघरूण । होय देखा ॥ १९० ॥
ऐसें जाणूनि योगीश्वर । जयातें म्हणती परात्पर ।
जें अनन्यगतीचें घर । गिंवसीत ये ॥ १९१ ॥
जे तनू वाचा चित्तें । नाइकती दुजिये गोष्टीतें ।
तयां एकनिष्ठेचें पिकतें । सुक्षेत्र जें ॥ १९२ ॥
हें त्रैलोक्यचि पुरुषोत्तमु । ऐसा साच जयाचा मनोधर्मु ।
तया आस्तिकाचा आश्रमु । पांडवा गा ॥ १९३ ॥
जें निगर्वाचें गौरव । जें निर्गुणाची जाणिव ।
जें सुखाची राणिव । निराशांसी ॥ १९४ ॥

जें संतोषियां वाढिलें ताट । जें अचिंता अनाथांचें मायपोट ।

भक्तीसी उजू वाट । जया गांवा ॥ १९५ ॥

हें एकैक सांगोनि वायां । काय फार करूं धनंजया ।

पैं गेलिया जया ठाया । तो ठावोचि होईजे ॥ १९६ ॥

हिंवाचिया झुळुका । जैसें हिंवचि पडे उष्णोदका ।

कां समोर जालिया अर्का । तमचि प्रकाशु होय ॥ १९७ ॥

तैसा संसारु जया गांवा । गेला सांता पांडवा ।

होऊनि ठाके आघवा । मोक्षाचाची ॥ १९८ ॥

तरी अग्नीमाजीं आलें । जैसें इंधनचि अग्नि जहालें ।

पाठीं न निवडेचि कांहीं केलें । काष्ठपण ॥ १९९ ॥

नातरी साखरेचा माघौता । बुद्धिमंतपणेंही करितां ।

परि ऊंस नव्हे पंडुसुता । जियापरी ॥ २०० ॥

लोहाचें कनक जाहलें । हें एकें परिसेंचि केलें ।

आतां आणिक कैचें तें गेलें । लोहत्व आणी ॥ २०१ ॥

म्हणौनि तूप होऊनि माघौतें । जेवीं दूधपणा न येचि निरुतें ।

तेवीं पावोनियां जयातें । पुनरावृत्ति नाहीं ॥२०२ ॥

तें माझें परम । साचोकारें निजधाम ।

हें आंतुवट तुज वर्म । दाविजत असे ॥ २०३ ॥

यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्ति चैव योगिनः ।

प्रयाता यान्ति तं कालं वक्ष्यामि भरतर्षभ ॥ २३ ॥

तेवींचि आणिकेंही एके प्रकारें । हें जाणतां आहे सोपारें ।

तरी देह सांडितेनि अवसरें । जेथ मिळती योगी ॥ २०४ ॥

अथवा अवचटें ऐसें घडे । जे अवसरें देह सांडे ।
तरि माघौतें येणें घडे । देहासीचि ॥ २०५ ॥
म्हणौनि काळशुद्धी जरी देह ठेविती । तरी ठेवितखेंवी ब्रह्मचि होती ।
एऱ्हवीं अकाळीं तरी येती । संसारा पुढती ॥ २०६ ॥
तैसे सायुज्य आणि पुनरावृत्ती । या दोन्ही अवसराआधीन आहाती ।
तोचि अवसरु तुजप्रती । प्रसंगें सांगों ॥ २०७ ॥
तरि ऐकें गा सुभटा । पातलिया मरणाचा माजिवटा ।
पांचै आपुलालिया वाटा । निघती अंतीं ॥ २०८ ॥
ऐसा वरिपडिला प्रयाणकाळीं । बुद्धीतें भ्रमु न गिळी ।
स्मृति नव्हे आंधळी । न मरे मन ॥ २०९ ॥
हा चेतना वर्गु आघवा । मरणीं दिसे टवटवा ।
परि अनुभविलिया ब्रह्मभावा । गंवसणी होऊनि ॥ २१० ॥
ऐसा सावध हा समवावो । आणि निर्वाणऱ्ही निर्वाहो ।
हें तरीच घडे जरी सावावो । अग्नीचा आथी ॥ २११ ॥
पाहां पां वारेनें कां उदकें । जैं दिवियाचें दिवेपण झांके ।
तैं असतीच काय देखे । दिठी आपुली ? ॥ २१२ ॥
तैसें देहांतींचेनि विषमवातें । देह आंत बाहेरी श्लेष्माआंते ।
तैं विझोनि जाय उजितें । अग्नीचें तें ॥ २१३ ॥
ते वेळीं प्राणासि प्राणु नाहीं । तेथ बुद्धि असोनि करील काई ।
म्हणौनि अग्नीविण देहीं । चेतना न थारे ॥ २१४ ॥
अगा देहींचा अग्नि जरी गेला । तरी देह नव्हे चिखलु वोला ।
वायां आयुष्यवेळु आपला । आंधारें गिंवसी ॥ २१५ ॥

आणि मागील स्मरण आघवें । तें तेणें अवसरें सांभाळावें ।

मग देह त्यजूनि मिळावें । स्वरूपीं कीं ॥ २१६ ॥

तंव तया श्लेष्माचे चिखलीं । चेतनाचि बुडोनि गेली ।

तेथ मागिली पुढिली हे ठेली । आठवण सहजें ॥ २१७ ॥

म्हणौनि आधीं अभ्यासु जो केला । तो मरण न येतांचि निमोनि गेला ।

जैसें ठेवणें न दिसतां मालवला । दीपु हातींचा ॥ २१८ ॥

आतां असो हें सकळ । जाण पां ज्ञानासि अग्नि मूळ ।

तया अग्नीचें प्रयाणीं बळ । संपूर्ण आथी ॥ २१९ ॥

अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम् ।

तत्र प्रयाता गच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥ २४ ॥

आंत अग्निज्योतीचा प्रकाशु । बाहेरी शुक्लपक्षु आणि दिवसु ।

आणि सामासांमाजीं मासु । उत्तरायण ॥ २२० ॥

ऐशिया समयोगाची निरुती । लाहोनि जे देह ठेविती ।

ते ब्रह्मचि होती । ब्रह्मविद ॥ २२१ ॥

अवधारीं गा धनुर्धरा । येथवरी सामर्थ्य यया अवसरा ।

तेवींचि हा उजू मार्ग स्वपुरा । यावयां पैं ॥ २२२ ॥

एथ अग्नी हें पहिलें पायतरें । ज्योतिर्मय हें दुसरें ।

दिवस जाणें तिसरें । चौथें शुक्लपक्ष ॥ २२३ ॥

आणि सामास उत्तरायण । तें वरचील गा सोपान ।

येणें सायुज्यसिद्धिसदन । पावती योगी ॥ २२४ ॥

हा उत्तम काळु जाणिजे । यातें अर्चिरा मार्गु म्हणिजे ।

आतां अकाळु तोही सहजें । सांगेन आईक ॥ २२५ ॥

धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः षण्मासा दक्षिणायनम् ।

तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्तते ॥ २५ ॥

तरी प्रयाणाचिया अवसरें । वातश्लेष्मां सुभरें ।

तेणें अंतःकरणीं आंधारें । कोंदलें ठाके ॥ २२६ ॥

सर्वेंद्रियां लांकुड पडे । स्मृति भ्रमामाजीं बुडे ।

मन होय वेडें । कोंडे प्राण ॥ २२७ ॥

अग्नीचें अग्निपण जाये । मग तो धूमचि अवघा होये ।

तेणें चेतना गिंवसिली ठाये । शरीरींची ॥ २२८ ॥

जैसें चंद्राआड आभाळ । सदट दाटे सजळ ।

मग गडद ना उजाळ । ऐसें झांवळें होय ॥ २२९ ॥

कां मरे ना सावध । ऐसें जीवितासि पडे स्तब्ध ।

आयुष्य मरणाची मर्यादा । वेळु ठाकी ॥ २३० ॥

ऐसी मनबुद्धिकरणीं । सभोंवतीं धूमाकुळाची कोंडणी ।

तेथ जन्में जोडलिये वाहणी । युगचि बुडे ॥ २३१ ॥

हां गा हातींचें जे वेळीं जाये । ते वेळीं आणिका लाभाची गोठी कें आहे ।

म्हणौनि प्रयाणीं तंव होये । येतुली दशा ॥ २३२ ॥

ऐशी देहाआंतु स्थिती । बाहेरि कृष्णपक्षु वरि राती ।

आणि सामासही वोडवती । दक्षिणायन ॥ २३३ ॥

इये पुनरावृत्तीचीं घराणीं । आघवीं एकवटती जयाचिया प्रयाणीं ।

तो स्वरूपसिद्धीची काहाणी । कैसेंनि आइके ? ॥ २३४ ॥

ऐसा जयाचा देह पडे । तया योगी म्हणौनि चंद्रवरी जाणें घडे ।

मग तेथूनि मागुता बहुडे । संसारा ये ॥ २३५ ॥

आम्हीं अकाळु जो पांडवा । म्हणितला तो हा जाणावा ।

आणि हाचि धूम्रमार्गु गांवा । पुनरावृत्तीचिया ॥२३६ ॥

येर तो अर्चिरा मार्गु । तो वसता आणि असलगु ।

साविया स्वस्त चांगु । निवृत्तीवरी ॥२३७ ॥

शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः शाश्वते मते ।

एकया यात्यनावृत्तिमन्ययावर्तते पुनः ॥२६ ॥

ऐशिया अनादि या दोन्ही वाटा । एकी उजू एकी अव्हांटा ।

म्हणौनि बुद्धिपूर्वक सुभटा । दाविलिया तुज ॥२३८ ॥

कां जे मार्गामार्ग देखावे । साच लटिकें वोळखावें ।

हिताहित जाणावें । हिताचिलागीं ॥ २३९ ॥

पाहें पां नाव देखतां बरवी । कोणी आड घाली काय अथावीं ।

कां सुपंथ जाणौनियां अडवीं । रिगवत असे ॥ २४० ॥

जो विष अमृत वोळखे । तो अमृत काय सांडूं शके? ।

तेविं जो उजू वाट देखे । तो अव्हांटा न वचे ॥ २४१ ॥

म्हणौनि फुडें । पारखावें खरें कुडें ।

पारखिलें तरी न पडे । अनवसरें कहीं ॥ २४२ ॥

एऱ्हवीं देहांतीं थोर विषम । या मार्गाचें आहे संभ्रम ।

जन्मे अभ्यासिलियाचें हन काम । जाईल वायां ॥ २४३ ॥

जरी अर्चिरा मार्गु चुकलिया । अवचटें धूम्रपंथें पडलिया।

तरी संसारपांथीं जुंतलिया । भंवतचि असावें ॥ २४४ ॥

हे सायास देखोनि मोठे । आतां कैसेनि पां एकवेळ फिटे ।

म्हणौनि योगमार्गु गोमटे । शोधिले दोन्ही ॥ २४५ ॥

तंव एकें ब्रह्मत्वा जाइजे । आणि एकें पुनरावृत्ती येइजे ।
परि दैवगत्या जो लाहिजे । देहांतीं जेणें ॥ २४६ ॥

नैते सृती पार्थ जानन्योगी मुह्यति कश्चन ।
तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥२७ ॥

ते वेळीं म्हणितलें हें नव्हे । वांया अवचटें काय पावे ।
देह त्यजूनि वस्तु होआवें । मार्गेंचि कीं ? ॥ २४७ ॥
तरी आतां देह असो अथवा जावो । आम्ही तों केवळ वस्तूचि आहों ।
कां जे दोरीं सर्पत्व वावो । दोराचिकडुनी ॥ २४८ ॥
मज तरंगपण असे कीं नसे । ऐसें हें उदकासी कहीं प्रतिभासे ? ।
तें भलतेव्हां जैसें तैसें । उदकचि कीं ॥२४९ ॥
तरंगाकारें न जन्मेचि । ना तरंगलोपें न निमेचि ।
तेविं देहीं जे देहेंचि । वस्तु जाहले ॥ २५० ॥
आतां शरीराचें तयाचिया ठाई । आडनांवही उरलें नाहीं ।
तरी कोणें काळें काई । निमे तें पाहें पां ॥ २५१ ॥
मग मार्गातें कासया शोधावें ? । कोणें कोठूनि कें जावें ? ।
जरी देशकालादि आघवें । आपणचि असे ॥ २५२ ॥
आणि हां गा घटु जे वेळीं फुटे । ते वेळीं तेथिंचें आकाश लागे नीट वाटे ।
वाटा लागे तरी गगना भेटे । एऱ्हवीं चुके ? ॥ २५३ ॥
पाहें पां ऐसें हन आहे । कीं तो आकारुचि जाये ।
येर गगन तें गगनींचि आहे । घटत्वाहि आधीं ॥ २५४ ॥
ऐसिया बोधाचेनि सुरवाडें । मार्गामार्गाचे सांकडें ।
तया सोऽहंसिद्धां न पडे । योगियांसी ॥ २५५ ॥

याकारणें पंडुसुता। तुवां होआवें योगयुक्ता।
येतुलेनि सर्वकाळीं साम्यता। आपैसया होईल ॥ २७६ ॥
मग भलतेथ भलतेव्हां। देह असो अथवा जावा।
परि अबंधा नित्य ब्रह्मभावा। विघडु नाहीं ॥ २७७ ॥
तो कल्पादि जन्मा नागवे। कल्पांतीं मरणें नाप्लवें।
माजीं स्वर्गसंसाराचेनि लाघवें। झकवेना ॥ २७८ ॥
येणें बोधें जो योगी होये। तयासीचि या बोधाचें नीटपण आहे।
कां जे भोगातें पेलूनि पायें। निजरूपा ये ॥ २७९ ॥
पैं गा इंद्रादिकां देवां। जयां सर्वस्वें गाजती राणिवा।
तें सांडणें मानूनि पांडवा। डावली जो ॥ २८० ॥

वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव दानेषु यत्पुण्यफलं प्रदिष्टाम्।
अत्येति तत्सर्वमिदं विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति चाद्यम् ॥२८ ॥
ॐ तत्सदिति श्रीमद्भ गवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अक्षरब्रह्मयोगो नाम अष्टामोऽध्यायः ॥८ ॥

जरी वेदाध्ययनाचें जालें। अथवा यज्ञाचें शेतचि पिकलें।
कीं तपोदानांचे जोडलें। सर्वस्व हन जें ॥ २६१ ॥
तया आघवयाचि पुण्याचा मळा। भारु आंतौनि जया ये फळा।
तें परब्रह्म निर्मळा। सांटि न सरे ॥ २६२ ॥
जें नित्यानंदाचेनि मानें। उपमेचा कांटाळा न दिसे सानें।
पाहा पां वेदयज्ञादि साधनें। जया सुखा ॥ २६३ ॥
जें विटे ना सरे। भोगी तयाचेनि पवाडें पुरे।
पुढती महासुखाचें सोयरें। भावंडचि ॥ २६४ ॥

ऐसें दृष्टीचेनि सुखपणें। जयासी अदृष्टाचें बैसणें।

जें शतमखाही आंगवणें। नोहेचि एका ॥ २६५ ॥

तयातें योगीश्वर अलौकिकें। दिठीचेनि हाततुकें।

अनुमानती कौतुकें। तंव हळुवट आवडे ॥ २६६ ॥

मग तया सुखाची किरीटी। करूनियां गा पाउटी।

परब्रह्माचिये पाठीं। आरूढती ॥ २६७ ॥

ऐसे चराचरैक भाग्य। जें ब्रह्मेशां आराधना योग्य।

योगियांचें भोग्य। भोगधन जें ॥ २६८ ॥

जो सकळ कळांची कळा। जो परमानंदाचा पुतळा।

जो जिवाचा जिव्हाळा। विश्वाचिया ॥ २६९ ॥

जो सर्वज्ञतेचा वोलावा। जो यादवकुळींचा कुळदिवा।

तो श्रीकृष्णजी पांडवा॥ २७० । प्रती बोलिला ॥ -

ऐसा कुरुक्षेत्रींचा वृत्तांतु। संजयो रायासी असे सांगतु।

तेचि परियेसा पुढारी मातु। ज्ञानदेव म्हणे ॥ २७१ ॥

इति श्रीज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां अष्टमोध्यायः ॥